

ВАСПИТНИ СТИЛОВИ КАО ДЕТЕРМИНАНТЕ НЕЗАВИСНОСТИ МЛАДИХ

PEDAGOGICAL STYLE AS DETERMINANTS OF INDEPENDENCE IN YOUNG PEOPLE

Сања Опсеница

Резиме: Адолесценција је период бројних изазова, стварања и бирања безброј могућности и, на крају, период у коме се „очекује“ постизање независности. Ово очекивање има два упоришта – у самом адолесценту, као и у позицији родитеља. Полазећи од тврдњи да је родитељство најлепша животна улога човека, али, у исто време, и најтежа, тешко је без њеног утицаја замислити потпуно самоостварење појединца. Фактори који утичу на крајњи исход родитељства су разнородни, а последице адекватног избора стилова су од суштинске важности на испуњавање улоге родитеља у погледу оспособљавања њихове деце на потпуно самосталност. Психолошка сепарација, тј. независност у контексту рада, представља мултидимензионални конструкт односи се на питања везаности и аутономије у позној адолесценцији. Са тим у вези, предмет рада усмерен је на анализу остварене индивидуације - независности адолесцената, као продукта деловања различитих васпитних стилова родитеља.

Кључне речи: психолошка сепарација - индивидуација, васпитни стилови, адолесценти.

Abstract: *Adolescence is a period of many challenges, making and choosing from endless possibilities, period when the achievement of independence is "expected". This expectation is based on two grounds - in the adolescent, as well as in the position of parents. Starting with the assertion that parenthood is the most beautiful role in life of a human, but at the same time the most difficult one, it is hard to imagine a completely self-realization of an individual without its influence. Factors that influence on the outcome of parenthood are diverse, and the consequences of adequate selection of styles are of essential value in fulfilling the role of a parent in terms of preparing their children for complete independence. Psychological separation, that is, independence in context of work, presents a multidimensional construct and refers to the questions of attachment and autonomy in late adolescence. In this regard, the subject of work is directed towards the analysis of achieved individuation - independence of adolescents, as a product of parents' different pedagogical styles in use.*

Key words: *psychological separation - individuation, pedagogical styles, adolescents.*

Увод

Термин психолошка сепарација-индивидуација настаје осамдесетих година прошлог века, а претходи му појам еманципација, почетком XX века, који указује на потребу младих људи да се осамостале. Психолошка сепарација - индивидуација је веома важан развојни задатак са којим се суочавају адолесценти, чак кључан задатак по неким ауторима. Еинсвортова (Ainsworth, 1989) сматра да многи проблеми менталног здравља адолесцената

су у ствари манифестације симптома борбе за сепарацију или индивидуацију. Психолошку сепарацију-индивидуацију аутори различито тумаче. Стануловић (1988) процес индивидуације дефинише као процес у коме адолесценти имају потребу да се ослободе зависности од родитеља, а да, истовремено, остану у вези са њима. Блос (Blos, 1985) предлаже да индивидуације значи преузимање одговорности за оно што се ради, а што би раније препуштали родитељима. Рајс (Rice, 1992) о сепарацији говори као о процесу раста осећања различитости од родитеља и постизање одређеног степена селф-дефиниције, као и о процесу који означава кретање од зависности од родитеља ка сазревању независности. Џоселсонова (Lapsley, 1988) индивидуацију дефинише као борбу адолесцента да сломи афективну везу са родитељима, а, истовремено, да постигну аутономни селф. Потребу за селф - сигурношћу која је критичан аспект развоја идентитета наглашава и Ериксон.

Сепарација се према неким теоријским приступима посматра као *интрапсихички и интерпсихички процес*. Блос сепарацију схвата као процес који се састоји од интрапсихичке регресије и реорганизације. По њему, овај процес је превазилажење инфантилних интројекција родитеља и трансформацију у осећај селфа. Примарни задатак адолесценције је одрицање везе од родитеља, психолошко одвајање од интернализованих утицаја родитеља и сопственог правца развоја. Други аутори процес сепарације посматрају као *интерпсихички процес* који се одвија на релацији адолесцент - родитељ.

Развојни задатак сепарације-индивидуације је за здраво психолошко функционисање, од највећег значаја у развоју личности, а доказ су студенти, који, због нерешеног процеса сепарације и због емоционалних тешкоћа, траже помоћ у центрима за саветовање (Hoffman, 1987). Истраживања (Митић, 1999) у области социјалне психијатрије су потврдила повезаност сепарације са депресијом, параноидношћу, паничним поремећајима, генерализованом анксиозношћу, граничним личностима и сл. Офер наводи у својој студији (Кубурић, 1994), да око 20% адолесцената има психијатријске проблеме и потребна им је стручна помоћ.

Неоспоран је значај биолошких фактора, који су основ за развој и формирање личности, али, крајњи продукт, дају социјални фактори, као што су породица, односи у породици, положај детета у породици и сл. Међутим, када недостаје подршка родитеља, када родитељи пружају лош пример својим понашањем, породица може бити и неповољна средина, средина која не "функционише" у најбољем интересу детета. Заправо, као што постоје породични проблеми због њене некомплетности, постоје и они који произилазе из њене нефункционалности. Здрава, функционална породица, у погледу функција усмерена је на четири подручја: персонално функционисање, брачно функционисање, социоекономско функционисање и

родитељско функционисање. Родитељско функционисање обухвата васпитне поступке родитеља, а васпитање је један од најсложенијих друштвених феномена у којима се акценат ставља на афективну компоненту. Комуникација је основно обележје васпитања и управо она чини тај однос динамичним и вишесмерним. У породици васпитни однос подразумева интеракцијски однос супружника и осталих чланова породице, односно однос старијих и млађих чланова породице, у којима се мењају и одрасли и млади.

Шеферова теорија (Генц, 1986) говори о дводимензионалном моделу васпитања, прва је димензија контрола, а друга представља емоционални однос родитеља и детета. *Димензија контроле* се односи на степен спутавања физичке и психичке слободе детета кроз родитељске забране и манифестује се кроз ограничавање и попустљивост, док се *димензија емоционалног односа* родитеља према детету односи на топло и хладно васпитање. Комбинацијом полова ове две димензије добијају се четири васпитна стила (*топло-попустљив, хладно-попустљив, топло-ограничавајући и хладно-ограничавајући стил васпитања*), а у зависности од васпитног стила који доминира и код детета се развијају одређене особине и стилови понашања.

Методологија истраживања

Предмет рада је проучавање независности адолесцената у светлу васпитних стилова родитеља, као и проучавање релација васпитних стилова родитеља и процеса сепарације адолесцената.

Основни циљ истраживања рада је утврђивање постојања и значај везе између васпитних стилова родитеља и изграђене психолошке сепарације адолесцената.

Циљем истраживања обухваћени су следећи **задачи**:

1. Сагледати дистрибуцију појаве психолошке сепарације адолесцената у оквиру одабраног узорка испитаника

2. Анализирати узрочно-последичне везе између стилова понашања родитеља и психолошке сепарације адолесцената.

Хипотезе истраживања

H : Постоји повезаност између васпитних стилова родитеља и постигнуте сепарације адолесцената;

H_{0-1} : У погледу формиране психолошке сепарације родитељски пар је усклађен, на основу перцепције адолесцента (детета);

H_{1-1} : Постоје разлике у структуралним аспектима психолошке сепарације код адолесцената с обзиром на разлике у природи понашања њихових родитеља;

H_{1-2} : Очекујемо да различити стилови понашања родитеља могу произвести различите ефекте на психолошку сепарацију адолесцената.

Варијабле истраживања

Независне варијабле спроведеног истраживања су **васпитни стилови** понашања родитеља који су дефинисани кроз: *топло попустљив*, *хладно попустљив*, *топло ограничавајући* и *хладно ограничавајући* стил родитеља.

Зависна варијабла је психолошка сепарација адолесцената од родитеља која је дефинисана кроз следеће аспекте:

- **Функционална независност** - рефлектује способност адолесцента да се сам брине о својим животним обавезама без мешања родитеља, способност да оствари практичне и личне свакодневне активности без помоћи родитеља.

- **Емоционална независност** - означава слободу адолесцента од потребе да се доказује, да је близу, као и да има сталну емоционалну подршку родитеља.

- **Конфликтна независност** се тиче слободе од осећаја кривице, анксиозности, неповерења, инхибиције и беса у односима са мајком и оцем.

- **Независност ставова** - рефлектује степен у ком се ставови, вредности и уверења адолесцента разликују од ставова, вредности и уверења њихових родитеља.

Методe, технике и инструменти истраживања. Ово истраживање се класификује у *неекспериментална емпиријска истраживања* (ex post facto поступак), а с обзиром да се ово истраживање односи на мерење ставова адолесцената, може се говорити и о примени *сервеј (survey) методе*. Истраживање је спроведено анкетирањем, применом два упитника: PSI (Psychological Separation Inventory) и PCRE (Parents - Child Relationship Evaluation). Хофман (Hoffman, 1984), са намером да мери степен психолошке сепарације-индивидуације адолесцента од родитеља, оца и мајке, а теоријска основа упитника је теорија психоаналитичара Блоса (Blos, 1985). За утврђивање васпитних ставова родитеља кориштена је скала названа PCRE (Parents - Child Relationship Evaluation). Упитник је модификација скале коју су Генц и Коцопељић конструисали 1995. године за утврђивање повезаности између васпитних ставова и димензија личности.

Узорак истраживања. Истраживање је извршено на пригодном узорку адолесцената. Укупно је обухваћен 621 адолесцент и то су били ученици завршних разреда средње школе и студенти прве, друге, треће и четврте године различитих студијских програма са Универзитета у Источном Сарајеву.

Поступци за обраду података. Подаци су рачунарски обрађени програмом STATISTICA верзија 6.0. Од статистичких метода и поступака кориштени су: *дескриптивна статистика* (аритметичка средина, стандардна девијација, проценти и линеарна корелација за опис узорка и варијабли истраживања) и *статистика закључивања* (т-теста, анализу варијансе, дискриминативну анализу, факторску анализу и каноничку корелацију).

Резултати истраживања

X_{0-1} : У погледу формирање психолошке сепарације родитељски пар је усклађен, на основу перцепције адолесцента

Табела бр. 24: Матрица интеркорелације различитих аспеката независности

	Емоц-О	Конфл-О	Став-О	Функц-О	Емоц-М	Конфл-М	Став-М	Функц-М
Емоц-О	1	<u>0,153</u> p=0,000	<u>0,531</u> p=0,000	<u>0,682</u> p=0,000	<u>0,595</u> p=0,000	-0,027 p=0,514	<u>0,354</u> p=0,000	<u>0,407</u> p=0,000
Конфл-О	0,153 p=0,000	1	<u>0,155</u> p=0,000	<u>0,057</u> p=0,170	<u>-0,087</u> p=0,039	<u>0,516</u> p=0,000	<u>0,052</u> p=0,219	<u>-0,065</u> p=0,118
Став-О	0,531 p=0,000	<u>0,155</u> p=0,000	1	<u>0,499</u> p=0,000	<u>0,275</u> p=0,000	0,001 p=0,981	<u>0,623</u> p=0,000	<u>0,208</u> p=0,000
Функц-О	0,682 p=0,000	<u>0,057</u> p=0,170	<u>0,499</u> p=0,000	1	<u>0,366</u> p=0,000	-0,088 p=0,036	<u>0,289</u> p=0,000	<u>0,503</u> p=0,000
Емоц-М	0,595 p=0,000	<u>-0,087</u> p=0,039	<u>0,275</u> p=0,000	<u>0,366</u> p=0,000	1	0,093 p=0,027	<u>0,572</u> p=0,000	<u>0,721</u> p=0,000
Конфл-М	-0,027 p=0,514	<u>0,516</u> p=0,000	<u>0,001</u> p=0,981	<u>-0,088</u> p=0,036	<u>0,093</u> p=0,027	1	<u>0,206</u> p=0,000	<u>0,046</u> p=0,276
Став-М	0,354 p=0,000	<u>0,052</u> p=0,219	<u>0,623</u> p=0,000	<u>0,289</u> p=0,000	<u>0,572</u> p=0,000	0,206 p=0,000	1	<u>0,570</u> p=0,000
Функц-М	0,407 p=0,000	<u>-0,065</u> p=0,118	<u>0,208</u> p=0,000	<u>0,503</u> p=0,000	<u>0,721</u> p=0,000	0,046 p=0,276	<u>0,570</u> p=0,000	1

У табели су приказани коефицијенти линеарне међузависности за сваки модалитет психолошке сепарације, као и нивои значајности. Резултати показује да су посебно наглашени парови односа везе: *Емоц-О са Емоц-М*; *Конфл-О са Конфл-М*; *Став-О са Став-М*; *Функц-О са Функц-М* (осенчена поља). Уколико се посматра корелација унутар структура за сваког родитеља, уочава се да *емоционална и функционална независност* за сваки подзорак (очеви и мајке) имају највећу корелациону вредност, како код очева, тако и код мајки ($r_{00} = 0,682$; $r_{10} = 0,721$). То практично значи да уколико је адолесцент високо независан у погледу емоционалности, биће и високо независан по питању функционалне аутономије (независно који је родитељ у питању). Са друге стране високо корелирање ова два аспекта аутономије може се генерализовати и у случају “неизграђености“ аутономије. Унутар структура психолошке независности од оца примећено је да и конфликтна независност значајно позитивно корелира са емоционалном ($r = 0,153$) и независношћу става ($r = 0,155$). Иако коефицијент линеарне корелације има

мању вредност од оне коју има у случају корелације емоционално-функционална независност ставова, ова веза је статистички значајна. Високе и статистички значајне вредности корелација између родитеља истоветне су по питању посматраних аспеката психолошке сепарације. То значи да уколико је ниво постигнуте сепарације од једног родитеља висок, тада је висок ниво исте сепарације и од другог родитеља. Највећи степен корелирања утврђен је у аспекту *независности ставова* ($r = 0,623$), потом *емоционалне независности* ($r = 0,595$), затим *конфликтне* ($r = 0,516$) и на крају *функционалне независности* ($r = 0,503$). Постављена хипотеза је потврђена, јер се уочава да адолесцент доживљава родитељски пар значајно усклађеним по питању психолошке сепарације.

H_{1-1} : Постоје разлике у структуралним аспектима психолошке сепарације код адолесцената с обзиром на разлике у природи понашања њихових родитеља.

Максимална и минимална вредности сепарације се једино у случају варијабле независност ставова уклапа у теоријски концепт, док је у случајевима других врста независности максимална вредност нижа од теоријског концепта, али се и разликују између самих родитеља – нарочито када су у питању максималне вредности конфликтне и функционалне независности. У оба случаја максималне вредности испитаних су веће када је у питању њихова независност од мајке.

Табела бр. 25: *Дескриптивне карактеристике варијабле сепарација од оца*

Независност	Valid N	mean	min	max	St. dev.	Std. error	Skewness	Kurtosis
Емоционална	573	48,047	16,000	80,000	13,864	0,579	0,064	-0,623
Конфликтна	573	50,993	23,000	<u>97,000</u>	15,309	0,639	0,546	-0,208
Ставова	573	45,607	14,000	70,000	11,184	0,467	-0,316	-0,223
Функционална	573	39,019	15,000	<u>68,000</u>	11,160	0,466	0,005	-0,430

Табела бр. 26: *Дескриптивне карактеристике варијабле сепарација од мајке*

Независност	Valid N	mean	min	max	St. dev.	Std. error	Skewness	Kurtosis
Емоционална	568	54,973	16,000	80,000	14,151	0,593	-0,429	-0,376
Конфликтна	568	48,111	23,000	<u>105,00</u>	14,720	0,618	0,736	0,655
Ставова	568	49,542	14,000	70,000	12,182	0,511	-0,584	0,181
Функционална	568	45,415	15,000	<u>74,000</u>	12,551	0,526	-0,191	-0,457

onalna

На основу дескриптивних вредности, уочава се да су највећу просечну вредност код очева адолесценти показали на пољу *конфликтне зависности*; док је у односу на психолошку сепарацију од мајке највећу просечну вредност имала *емоционална независност* адолесцената. На основу t-теста уочена је значајна разлика између аритметичких средина тестираних парова варијабли између очева и мајки.

Табела бр. 27: *Вредност t-теста за поједине аспекте сепарације*

Независност	Valid N	Diff.	Std.dv diff	t	df.	p
Емоц. О:М	568	6,914	12,615	13,062	567	<0,001
Конфл. О:М	568	2,857	14,759	4,614	567	<0,001
Став. О:М	568	3,917	10,199	9,153	567	<0,001
Функц. О:М	568	6,394	11,894	12,812	567	<0,001

Статистички значајне разлике средњих вредности између појединих аспеката независности адолесцената од очева и од мајки указују да адолесценти различито доживљавају своје родитеље у погледу појединих аспеката психолошке сепарације. Највећу разлику можемо уочити у погледу *емоционалне сепарације*, потом *функционалне, сепарације ставова*, и на крају *кофликтне*. На основу изнесеног прихватамо постављену хипотезу и са 99% сигурности можемо тврдити да адолесценти различито доживљавају своје родитеље по питању постигнуте сепарације.

X₁₋₂: Очекујемо да стилони понашања родитеља могу произвести различите ефекте на психолошку сепарацију адолесцената.

Повезаност два скупа варијабли анализирана је путем каноничке корелације. Анализа је начињена кроз две целине – посебно за оца и мајку. У оба случаја добијене су високе вредности коефицијента корелације (Canonical $R > 0,65$, Canonical $R_{\text{отац}}$: ,69972, Canonical $R_{\text{мајка}}$: ,65754) што указује на значајну корелацију између два скупа варијабли. На основу процентуалне вредности коефицијента редувантности (*Total redundancy*) увиђамо да је између 27,362% (за мајке) и 28,697% (за очеве) варијансе објашњено претпостављеном корелацијом. Тај коефицијент мери пропорцију варијанси првог скупа објашњеног другом каноничком променљивом, и указује на квалитет предиктора првог скупа варијабли. То практично значи, да васпитни ставови родитеља објашњавају око 28% психолошке сепарације адолесцената. Преостали део постигнуте сепарације зависи од других фактора који нису обухваћени овим истраживањем.

Табела бр. 44: *Каноничка корелација два скупа варијабли*

Canonical Analysis Summary			Canonical Analysis Summary		
ОТАЦ			МАЈКА		
Canonical R_{отца}: .69972			Canonical R_{мајка}: .65754		
Chi ² (16)=537,25 p=0,0000			Chi ² (16)=444,38 p=0,0000		
	Left	Right		Left	Right
	Set	Set		Set	Set
No. of variables	4,000	4,000	No. of variables	4,000	4,000
Variance extracted	100,000%	91,8711%	Variance extracted	100,000%	91,5043%
Total redundancy	28,6971%		Total redundancy	27,3620%	
Variables:			Variables:		
1	T_TP	EMOC_O	1	M_TP	EMOC_M
2	T_TO	KONFL_O	2	M_TO	KONFL_M
3	T_HP	STAV_O	3	M_HP	STAV_M
4	T_HO	FUNKC_O	4	M_HO	FUNKC_M

У даљој анализи занимало нас у којој мери су појединачне варијабле предиктори у корелацији са зависним скупом. У ту сврху рачунати су парцијални коефицијенти корелације.

Табела бр. 45: *Парцијални коефицијенти корелације два сета*

отац				мајка			
	EMOC_O	KONFL_O	STAV_O	EMOC_M	KONFL_M	STAV_M	FUNKC_M
FUNKC_O							
T_TP	,482083	,407095	,520048	,419190			
T_TO	,364057	-,081696	,370966	,369531			
T_HP	-,018507	-,185305	,081926	-,032546			
T_HO	-,262714	-,574297	-,244613	-,201238			
M_TP				,450427	,292871	,505890	,393657
M_TO				,382368	-,148971	,326755	,364464
M_HP				,038244	-,119161	,071070	-,015207
M_HO				-,162104	-,533433	-,249665	-,148266

Видимо да хладан-ограничавајући стил код оба родитеља у највећој мери доприноси формирању конфликтне зависности адолесцената. У најмањој мери су повезана психолошка сепарација и хладан-попустљив стил родитеља. Тачније, није утврђена никаква корелација када је овај васпитни приступ родитеља у питању, са формирањем сепарација у било ком смеру. Топао-попустљив стил је у приступу оба родитеља највише допринео стварању независности ставова, као и емоционаној независности. Топао-ограничавајући стил позитивно корелира са свим видовима сепарације изузев конфликтне, али је јачина те везе статистички мање изражена. Дакле, топао-попустљив и хладно-ограничавајући васпитни стил родитеља највише утичу на стварање независности адолесцената.

Дискусија

Тема рада је процес психолошке сепарације који представља мултидимензионални конструкт и односи се на питања везаности и

аутономије у позној адолесценцији, а кључна је предиспозиција формирања идентитета, јер се претпоставља да одвајање од родитеља доприноси адолесцентској способности да јасније разликује себе од других. Новије емпиријске студије потврђују претпоставку да породични односи у периоду адолесценције и даље остају чврсти и незамењиви и да је родитељски утицај на обликовање понашања адолесцената и помоћ у суочавању са изборима перманентан. Родитељи одгајају потомке кроз својствен васпитни стил, што подразумева релативно доследан начин понашања кроз који они успостављају однос са децом. Често је недоследност у понашању једног родитеља, као и неусаглашеност ставова родитељског пара замерка психолога родитељима, јер таквим васпитним поступцима они чине збрку у дететовом понашању и стварају емоционално вулнерабилну децу. Анализом добијених резултата уочавамо да се да адолесцент родитељски пар доживљава као усклађен по питању психолошке сепарације, што значи да да уколико је ниво постигнуте сепарације од једног родитеља висок, тада је висок ниво исте сепарације и од другог родитеља. Највећи степен корелирања утврђен је у аспекту независности ставова, потом емоционалне независности, затим конфликтне и на крају функционалне независности, а што, у ствари, указује на то да су родитељи научили своје младе да „мисле својом главом“, да успевају да се носе са свакодневним тешкоћама али да и их и даље финансијски издржавају. Међутим, посматрајући корелацију унутар структура за сваког родитеља, уочава се да емоционална и функционална независност за сваки подзорак (очеви и мајке) имају највећу корелациону вредност, како код очева, тако и код мајки, што говори о томе да адолесценти који су изражено емоционално независни и функционално су независни од својих родитеља. Приказом појединих облика независности код оба родитеља уочава се да највећу просечну вредност код очева адолесценти постижу на пољу конфликтне зависности, док је у односу на психолошку сепарацију од мајке највећу просечну вредност имала емоционална независност адолесцената. У овом периоду се мења квалитет односа родитељ – дете, првобитни однос је почивао на принципу директне реципрочности, што значи да родитељ поставља захтеве, а дете узвраћа послушношћу, међутим промене које настају у интеракцији родитељ - дете настају на инсистирање детета, а не родитеља, и чести конфликти и неспоразуми ће настати уколико родитељи, по сваку цену, желе задржати пређашње стање. Са друге стране, мајке кроз константно учешће у свакодневним активностима детета поспешују повезаност и блискост са родитељима, али и потребу да се прошири аспект емоционалног и социјалног деловања. Очеви, пак, су задужени за обезбеђивање сигурности породице, они постављају ограничења, очекују послушност и поштовање, улога оца се односи и на школски успех, планове за будућност, а што све може резултирати одређеном напетостју и конфликтима. Добијени резултати показују да адолесценти различито

доживљавају своје родитеље у погледу појединих аспеката психолошке сепарације, где се највећа разлика може уочити у погледу емоционалне сепарације, потом функционалне, сепарације ставова, и на крају кофликтне, а самим тим се прихвата постављена хипотеза да адолесценти различито доживљавају своје родитеље по питању постигнуте сепарације.

Структурална анализа психолошке сепарације и васпитних стилова родитеља нам указује да хладан-ограничавајући стил код оба родитеља у највећој мери доприноси застоју у формирању кофликтне независности адолесцената. По Шеферовој теорији у хладној-ограничавајућој атмосфери родитељи својим васпитним поступцима често и строго кажњавају дете, дистанцирани су, а последица ове неподношљиве ситуације, је дете пуно неуротских кофликата и комплекса, што очито ствара кофликтну зависност код адолесцената тј. отежава остваривање независност. Топао-попустљив стил, у приступу оба родитеља, највише доприноси стварању независности ставова, као и емоционаној независности, јер родитељи ових васпитних поступака подстичу самосталност и слободу детета. Психолошка сепарација је у најмањој мери повезана са хладано- попустљивим стилем родитеља који означава општу небригу за дете. Истраживањем је доказано да васпитни стил родитеља доприноси формирању психолошке сепарације, и да је постављена хипотеза да стилови понашања родитеља могу произвести различите ефекте на психолошку сепарацију адолесцената—потврђена, као и да васпитни стилови родитеља објашњавају око 28% психолошке сепарације адолесцената. Другим истраживањем неопходно је увидети који су фактори, изузев директних васпитних стилова родитеља, одговорни за стварање сепарације адолесцената.

Значи ли то да родитељски утицај неминовно треба да слаби у периоду адолесценције, како би у исто време тако ослабљени утицај јачао самосталност код њихове деце? Одговор је потврдан. То уједно значи да адолесценција у перспективи ”спремније“ прераста у рано зрело доба, те да формирана личност добија епитет “зрела“. Уколико су оба родитеља током детињства њиховог детета, а садашњег адолесцента, подједнако учествовала у васпитању већа је шанса да адолесцент адекватно изгради све елементе независности: емоционалну, кофликтну, функционалну и независност ставова.

Закључак

По свему судећи, ово истраживање има вишеструки значај за савремену развојну и педагошку психологију, јер се бави комплексним проблемима развоја адолесцената као најчешћег изворишта развојних тешкоћа везаних за “*здраво одрастање*“ и успостављање идентитета, док, у исто време, посматрано из угла породице и одговорног родитељства, она

представља значајан извор сукоба и конфликта из којих се генеришу лоши унутрашњи породични односи. Имајући у виду да је породица најважније “*сигурно место*“ и ослонац адолесцената у еманципацији и “*здравом одрастању*“, осим за психологију, са ширег научног становишта, ова теза представља и значајан филозофски, педагошки, социолошки и културолошки изазов. Овако дефинисан проблем истраживања имплицира и озбиљније бављење општим друштвеним значајем и практичним проблемима осветљавање процеса психолошке сепарације што би, недвосмислено, допринело обогаћивању научних сазнања о овом феномену и омогућило идентификовање фактора, који, у мањој или већој мери, утичу на остваривање процеса психолошке сепарације. Са друге стране, кроз сазнања о васпитним стиливима родитеља и утврђивање везе са психолошком сепарацијом могле би се уочити и оријентационо предвиђати реакције у понашању адолесцената, што би био практичан допринос унапређивању праксе породичног васпитања. Осим тога, практичан значај овако конципираног истраживања огледа се и у могућности непосредне примене добијених резултата у институцијама које се баве породицом и васпитањем и образовањем адолесцената, унапређивањем комуникацијских и интеракцијских веза у међусобним односима адолесцената и родитеља, побољшавању општих постигнућа и ефеката васпитно-образовног рада.

Литература

- Ainsworth, M. D.S. (1989): *Attachment Beyond Infanc*, *American Psychologist*, 44, 709-16.
- Blos, P. (1985): *The Adolescent Passage*, *Development Issues*, International Universities Press, New York.
- Genc, L. (1986): *Vaspitni postupci roditelja*, Elaborat, Filozofski fakultet, Novi Sad.
- Hoffman, J. A. (1984): *Psychological Separation of Late Adolescent From Their Parents*, *Journal of Counseling Psychology*, Vol. 34, No. 2, 170-178.
- Hoffman, J. A., Weiss, B. (1987): *Family Dynamics and Presing Problems in College Students*, *Journal of Counseling Psychology*, Vol. 18, No. 2, 157-163.
- Kapor-Stanulović, N. (1988): *Na putu ka odraslosti*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd.
- Kuburić, Z. (1994): *Porodica i psihičko zdravlje dece*, Danex, Beograd.
- Lapsley, D.R. (1988): *Self, Ego and Identity, Integrative Approaches*, Springer, Verlag, New York.
- Mitić - Randelović, Lj. (1999): *Umeće zajedništva i odvajanja*, Prosveta, Niš.
- Rice, K. G. (1992): *Separation-individuation and Adjsment to College: A longitudinal Study*, *Journal of Counseling Psychology*, Vol. 39, No. 2, 203-213.